

AZ ÚJLAK CSOPORT

1989

nyarán Szil(i) István megszerezte a budapesti Dohány utcában álló, használaton kívüli Hungária fürdő portásától az épület kulcsait. Képzőművész és zenész barátaival egy rövid időre birtokba vették a nagy múltú romos termetet. Mindenekelőtt kifestettek. Fehérre meszelték a szóbeszéd szerint a második világháború iszonyatához asszisztáló szutykos falakat, hogy saját elképzelésük szerint tölthessék meg új tartalmakkal a teret.

A fürdőben ezt követően két egyestés kultesemény zajlott a kiterjedt baráti társaság:

Ádám Zoltán, Farkas Gábor, Komoróczy Tamás, Ravasz András, Szarka Péter, Szil(i) István és a VAN együttes közreműködésével. Az éles fénynyalábokkal tagolt sötét épületbelső impresszív látványa, a folyamatosan megtekinthető kisebb installációk, a mindemellett futó hosszabb-rövidebb egyéni performanszok és a teret zengető permanens kísérleti zene közel kétszáz látogató közös élményévé vált 1989 júniusában. A két est – a különleges helyszínnek és a rendhagyó kifejezési módoknak köszönhetően – a magyar művészeti közeg hivatalos bemutatkozási gyakorlatával ellentétes, a művészeknek nagy szabadságot engedő, provokatív és progresszív szellemű eseményként rögzült a rendszerváltáskori főváros kulturális emlékezetében.

A '89-es fürdőbeli események egyik öröksége az volt, hogy a csoport későbbi működési helyszínein – az Újlaki moziban, majd a hivatalos intézményi rendszerhez legközelebb álló Tűzoltó utca 72-ben is – az „egyestés kiállítás” vált a jellemző bemutatkozási formává. A hungáriás és a későbbi események előzményeiként írhatóak le azok az 1989 elején szervezett, hasonlóan rövid időtartamú tárlatok, amelyeket az Építészeti Kollégium klubhelyiségében, a Bercsényi Klubban rendeztek meg a Szelep-sorozat égisze alatt. A Dohány utcai kiállítások köré koncentrálódó művészek és a népes közönség nagy része már a klubban zajló eseményeken is részt vett. A '70-es, '80-as évek alternatív nyilvánosságot teremtő kezdeményezéseit folytató fiatal generáció tevékenysége, és a városban szárba szökő kulturális akciók mind a művészeti szcena helyek iránti „éhségérő” tanúskodtak, és a rendszerváltás ingoványos közegében előrevetítették a huzamosabb ideig létező független artist-run helyek működtetésének későbbi gyakorlatát.

A Hungária fürdőben bemutatkozó művészek nem tervezték, hogy valamikor is művészetteremtő és művészetszervező alkotócsoporttá alakulnak. Az Újlak Csoport csak úgy lett. Saját magától állt össze véletlenül és áldásosan. Számos közös és egyéni kiállítást, két artist-run hely működtetését és jó néhány rezidencia programot is magába foglaló mozgalmas történetük a budapesti Dohány utcában kezdődött és hat év múlva, a chicagói Institute of Contemporary Art-ban ért véget. Nevük sem tudatos öndefiníció eredménye volt, hanem második működési helyszínük, az Újlaki mozi révén rájuk tapadt ragadványnév. Ennek angol változata enyhe csúsztatással (New Inhabitants) kellőképpen tükrözte az Újlak által képviselt friss szellemiséget, mind a „helyteremtő beköltözéseik”, mind az akkori művészeti közegben előremutatónak számító fellépésük tekintetében. A kéretlen, de büszkén viselt elnevezés megtartása tehát tudatos volt, utalt a csoport sajátos „térérzékenységére”.

Az újlakosok közös alkotómunkáját ugyanis mindvégig meghatározták azok a helyek, melyek az együttműködésük majd hét éve alatt a különböző elképzelések olvasztótégelyeként, a szellemi-baráti összetűzések ringjeként, szokatlan élettérként és nem utolsósorban kiállításai, installációik helyszíneiként szolgáltak. A rájuk jellemző együttgondolkodás és csoportos alkotás a baráti kötelékeknek és az elvárásoktól mentes nem hivatalos környezetnek köszönhetően vad brainstormingok, kertelés nélküli véleményütköztetések formájában zajlott egy aktív, gyorsan változó, külső beavatkozókat nehezen tűró szellemi közegben.

A közösségi létezés és az egymás közti állandó, elmélyült diskurzus révén kiállításait az egyéni alkotások egymásra hatása jellemezte. Csak később vezetett sűrűdásokhoz az, hogy emiatt a működési elv miatt minden esetben nehéz volt megmondani, hogy egy-egy ötlet kihez tartozott eredetileg, vagyis ki volt a szerző. Igaz, az Újlak Csoport esetében az intenzív együttműködés ellenére a több mint hat éves közös alkotói periódus alatt nagyjából tíz – pár kivételtől eltekintve általában a külföldi rezidencia programok végpontjaiként létrejött – bemutató esetében lehetett kimondottan kollektív szerzőségről és egy együttes komplex műben megvalósuló csoportmunkáról beszélni. Bizonyos szempontból ilyen közös felelősségű alkotómunkának tekinthető az a művészetszervezői tevékenység, amelyben a tagok kisebb-nagyobb lendülettel, esetenként ellenérzéssel

vettek részt rövid ideig az Újlaki moziban, hosszabban a kiállítótérként működtetett Tűzoltó utca 72-ben töltött időszakokban.

A csoport Újlaki mozihoz köthető periódusa (1989 októbertől 1990 áprilisáig) az egyestés kiállítások és a hivatalos artist-run működés közti állomást jelentette. A Bécsi úti időszak alatt a hat alapító tag mellett Mészöly Suzanne és Szűcs Attila kapcsolódtak be szorosabban a csoportéletbe. A tagok egyestés szólókiállításai mellett a mozi immár teret adott más, nem újlakos művészek bemutatkozásának is – ilyen esemény volt például Pálos Miklós egyéni kiállítása. A két emblematikus tárlat, a mozi nyitó- és zárókiállítása az együttműködés más-más módozata szerint épült fel. A nyitókiállítás még a finoman egymáshoz illeszkedő, egymással párbeszédben álló egyéni munkák összehangolt rendezése volt. A zárókiállításon a csoportos bemutaton kiállítani kívánt összes egyéni munkát felszámoló, kompromisszumokkal teli közös döntés következtében létrejövő minimalista fényellipszist valóban a tiszta kollektív szerzőség fémjelezte.

Az újlakosok – bár évekig saját kiállítótérrel bírtak – a hivatalos művészeti intézményekben is megjelentek munkáikkal. A függetlenség csak egy érvényesülési kísérlet volt a sok közül a kilencvenes évek eleji formálódó intézményi közegben. A foglalt terek lepusztultságukkal, és az alapvető infrastruktúra hiányával a szervezéshez, a tervezéshez és az ötleteléshez sem jelentettek mindig megfelelő környezetet, ezért mindez sokkal inkább a köz- és magántér határán billegő albérletekben, műtermekben, kifiződékben és szórakozóhelyeken folyt. Olyan helyszíneken, mint Ádám Zoltán Böszörményi utcai műterme, Szil(i) István és Farkas Gábor Viador utcai albérlete és Ravasz András a Tilos az Á szórakozóhelytől néhány percre eső Baross utcai lakása. Ez a gyakorlat később a Tűzoltó utcai épület megtalálása révén változni látszott, mert az új hely viszonylagos felszereltsége miatt lehetőséget biztosított a folyamatos, napi szintű használatra is.

Szintén Szil(i) István talált rá az egykori tésztagyár napfénytetős épületére. A garázszerű tér küllemében közelített a hivatalos kiállítóterek megjelenéséhez, azonban alakíthatóságát, védelemre nem szoruló kibontható falait tekintve sokkal többet engedett meg a benne és vele ténykedő alkotónak. A gyárépület 1991 márciusától egészen 1996 márciusáig az újlakosok mellett hazai és külföldi művészek és művészcsoportok kiállításainak adott helyet. A bemutatók hosszú listája Komoróczy Tamás jegyzetfüzetében gyűlt. Az egyre intenzívebb művészetszervezői, kurátori pozícióval mint az intézményesülés egyik eredőjével és következményével azonban nem mindegyik tag tudott azonosulni.

A kiadvány

a Magyar Képzőművészeti Egyetem Képzőművészet-elmélet alapszakos diákjainak diplomaprojektjéhez, az Újlak Csoport tevékenységét feldolgozó *Under Reconstruction - Újlak 1989-1995* című kiállításához készült.

Készítették

Hegedűs Gábor
Juhász Anna
Lukács Viola
Mucsi Emese
Salamon Júlia
Szalipszki Judit

Projektvezető

Mélyi József

Grafikai ter

Sipos Balázs
Lukács Viola

Támogatók

Magyar Képzőművészeti Egyetem
Bús Balázs,
Óbuda-Békásmegyer plogármestere
IROKÉZ Gyűjtemény
Ludwig Múzeum Budapest - Kortárs
Művészeti Múzeum
Artmagazin

2013 június

Az Under Reconstruction projekttel és a kiadványban említett helyszínekkel kapcsolatos további információkért látogasson el honlapunkra!

More information on Under Reconstruction and the content of this zine is available on the bilingual website of the project.

www.ujlak.c3.hu

Ez a csoporton belül kisebb feszültségekhez vezetett. A Tűzoltó utcai kiállítótér fenntartása a művészetszínálás mellett valóban komoly időáldozatot és munkát igényelt: a hely továbbélése érdekében természetszerűleg hazai és nemzetközi kapcsolatépítéssel, szponzorszerzéssel, művészek közötti egyeztetéssel, meghívók és pályázatok postázásával is foglalkozni kellett. A tudatos építkezés, profilépítés pedig az Újlak Csoport szellemiségével merőben ellentétes hatalmi pozíció veszélyét hordozta magában.

Az újlakosok a rendszerváltás környéki magyar művészeti közegben elfoglalt különleges státuszuknak és a fősodor mellett végzett művészetszervezői tevékenységüknek köszönhetően több külföldi alkotói programban is részt vettek, és a korszak körülményeihez mérten kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszerrel bírtak. A hazai és a külföldi baráti viszonyok egyszersmind a szakmai együttműködések biztosítékait jelentették számukra. 1993-ban meghívást kaptak Laura Hoptman amerikai kurátortól a chicagói Institute of Contemporary Art-ba, hogy a kortárs közép-kelet-európai művészetet bemutató 1995-ös Beyond Belief című kiállításon El-Hassan Róza mellett ők képviseljék a magyar művészeti szcénát. Farkas Gábor felvetette, hogy egy olyan, az eddigi közös munkásságukat feldolgozó tablóval jelenjenek meg itt, amelynek elkészítése még ma is időszerű lenne. A csoport egy másik kollektív munkát, egy Giotto-parafrázis preferált és elvetette az előző ötletet. Farkas Gábor végül a chicagói útra már nem követte őket. Szil(i) István pedig a kiállítást követően már nem tért haza a csoporttal – New Yorkban telepedett le. Az Újlak Csoport 1995-ben Chicagóban működésének végpontjához ért. A kilencvenes évek közepére az egyéni érvényesülés felülírta a kollektív alkotói formát. Ravasz András és Komoróczy Tamás ugyan még továbbvitte a Tűzoltó utca 72. szellemiségét az U.F.F. Galéria működtetésével, de összességében a független kulturális helyek menedzselése helyett a csoporttagok életében egyre fontosabbá váltak az egyéni művészi ambíciók.

1989 | 1995 | 2013
UNDER RECONSTRUCTION

ÚJLAK
UNDERRECONSTRUCTION

4. Viador utcai albérlés 5. Vidócq (vendéglő) 6. Ludwig Múzeum a Budavári Palotában 7. Bercsényi Klub 8. U.F.F. Galéria 9. Ravasz András lakása 10. Tilos az Á 11. Blaha Lujza téri önkiszolgáló kávézó 12. Ernst Múzeum 13. Képzőművészeti Főiskola (főépület) 14. Képzőművészeti Főiskola - Epresskert 15. Műcsamok 17. Városliget 18. Olof Palme Ház 19. Liget Galéria 20. Farkas Gábor műterme 21. Törökfürdő

1.

HUNGÁRIA FÜRDŐ

1074 BUDAPEST, DOHÁNY UTCA 42-46.

A Hungária fürdő Budapest VII. kerületében a Dohány utca 42-46. szám alatt áll, egykor nagy múltú közfürdő. Pest harmadik legjelentősebb, az 1820-as évektől működő fürdőházaként ismert. A városi legendárium szerint működött benne színház és kupleráj is, valamint a második világháború alatt hullatárolónak használták. Az 1980-as évekre az épület állapota életveszélyessé vált, a fürdő belső terét díszítő csempéket és majolikákat elhordták, az üvegkupola megsemmisült, az épületben hajléktalanok rendezték be menedékhelyüket. 1989. június 1-jén és június 15-én Budapesten a használaton kívüli Hungária fürdőben két egyesítés esemény zajlott a VAN együttes és a későbbi újlakosok közreműködésével.

Kiállító művészek: Ádám Zoltán, Farkas Gábor, Komoróczy Tamás, Ravasz András, Szil(i) István, Szarka Péter. VAN együttes: Ádám Kálmán, Ádám Zoltán, Bolba Gábor, Lódi Csaba, Gyenge Lajos, Lómen Zsolt, Megyesi István, Opancsár Vladimír, Süle Ferenc, Újvári János.

2.

ÚJLAKI MOZI

1036 BUDAPEST, BÉCSI ÚT 69.

A keskeny, hosszú nézőtérrel rendelkező Újlaki mozi az 1910-es években épült és a 70-es években zárta be kapuit az óbudai filmkedvelők bánatára. A mozit Szil(i) István találta az Újlak Csoport számára 1989 őszén. Szil(i) ekkoriban a közeli Viador utcában lakott, éjszakai sétái gyakorta a mozival szembeni parkba vezettek. Így lett figyelmes a használaton kívüli moziépületre, amelynek nyitva találta az ajtaját: a csoporttal bementek, lelakolták és onnantól kezdve fél évig – a mozi bontásának kezdetéig – egyéni és csoportos kiállításokat szerveztek a térbe, független kiállítóterként működtetve azt.

Az épület elég rossz állapotban volt, a meglehetősen rideg körülmények miatt a csoport csak a kiállítások előkészítése, és az események ideje alatt használta a teret. A zárókiállítás egy fénysáv által kijelölt, a földre meszelt ellipszis maradt a moziban közös műként. A mozi helyére a '90-es évek közepén új épület került, ami még ma is – két évtizeddel később – vakolatlanul és üresen áll.

3.

TŰZOLTÓ 72

1094 BUDAPEST, TŰZOLTÓ UTCA 72.

Szil(i) István 1991-ben újabb helyszínt talált az Újlak Csoport működéséhez, a Tűzoltó utca 72. szám alatt álló egykori tésztagyár épületét. Az artist-run helyként működő alternatív kiállítóter külföldi és hazai művészek munkáit bemutató tárlatainak sorát 1991. március 30-án az Újlak Csoport kiállítása nyitotta. Az épület központi belső tere jellegzetes üvegteretejével, jó adottságaival éveken át biztosította a megfelelő helyszínt az ott létrehozott installációk, és különleges térkezelésű kiállítások számára. Az épületben lehetőség volt egy kis lakás kialakítására is, ahol vagy a tagok időztek hosszabb-rövidebb ideig, vagy a csereprogramok keretében Budapestre érkező képzőművészek laktak. A szomszédokkal akadtak kisebb konfliktusai, bár a környékbeli gyerekek gyakran játszottak a kiállítóterben. A Tűzoltó 72-t a csoport anyagi lehetőségeihez és támogatásaihoz mérten fokozatosan felújította, fejlesztette. A mintegy ötven kiállításnak helyet adó kiállítóter a csoport felbomlását követően, 1996 márciusában fejezte be működését.